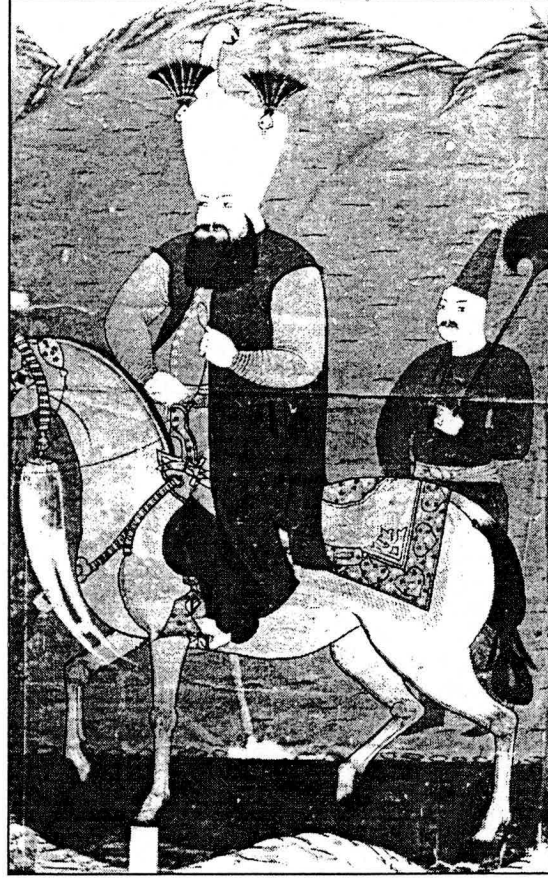

SANAT TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI : 4

17. YÜZYIL OSMANLI KÜLTÜR VE SANATI

Sempozyum Bildirileri
19-20 Mart 1998

İstanbul 1998

İÇİNDEKİLER

Prof.Dr. Zeynep (Nayır) Ahunbay

17. Yüzyıl İstanbul'unda Eğitim Kurumları 9-19

Dr. Şebnem Akalın

Osmanlı İşlemelerinin 17. Yüzyıldaki Motif ve Kompozisyon Özellikleri 21-30

Prof.Dr. Oktay Aslanapa

17. Yüzyılda Türk Halı Sanatının Gelişmesi 31-39

Prof. Mustafa Cezar

17. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Sanat Tarihi ile İlgili Noktalar 41-54

Dr. Filiz Çağman

17.Yüzyıl Osmanlı Saray Kuyumculuğunda Ortaya Çıkan Yeni Bir Üslup 55-56

Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu

Sultan Ahmet Külliyesindeki Çeşme ve Sebiller 57-76

Prof.Dr. Yıldız Demiriz

17. Yüzyıl Çinilerinde Değişen Desen Anlayışı 77-84

Doç.Dr. Çiçek Derman

Tezyinî Açından Turhan Vâlide Sultan Vakfiyesi 85-93

Prof.Dr. Semavi Eyice

17. Yüzyılda Camiye Dönüştürülen Son Bizans Kiliseleri 95-124

Dr. Banu Mahir

Resim Gösterim Amacıyla Hazırlanmış bir Grup
17. Yüzyıl Osmanlı Minyatürü 125-139

Dr. Cihan Özsayiner

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki bir Hafız
Osman Hilyesi 141-152

Sultan Ahmed Külliyesinde Sebiller ve Çeşmeler *

Dr.Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

XVII. yüzyılın ilk çeyreği içinde ele alınan ve Sultan I. Ahmed tarafından Mimar Mehmed Ağa'ya yaptırılan külliye Sultan II. Osman zamanında tamamlanmıştır. Bulduğu mevki ile şehir topografyasında önemli bir yere sahip olan Sultan Ahmed Külliyesi geniş bir alana yayılmış çok sayıda binadan oluşmaktadır. Mimarisi ve süslemeleri ile de dikkatleri çeken külliye sebiller ve çeşmelerin sayısı oldukça fazladır¹. Külliye'nin Topçular katmanlarından temin edilen suyu² bu sebiller ve çeşmelerle halkın istifadesine sunulmuştur.

Sultan Ahmed Külliyesi inşaat defterinde dört tane sebilden bahsedilmekle³ birlikte bugün külliye'de hepsi devrinden olan toplam sekiz adet sebillerin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebillerden beş tanesi halen mevcut olup diğer iki tanesinin yeri bilinmemekte, bir tanesinin de yeri tam olarak tesbit edilememektedir.

Külliye'de cami avlusunun iki yanında sıralanan abdest muslukları dışında toplam dokuz adet çeşme mevcuttur. Bunlardan altı tanesinin külliye ile birlikte ele alındıkları anlaşılmakla beraber

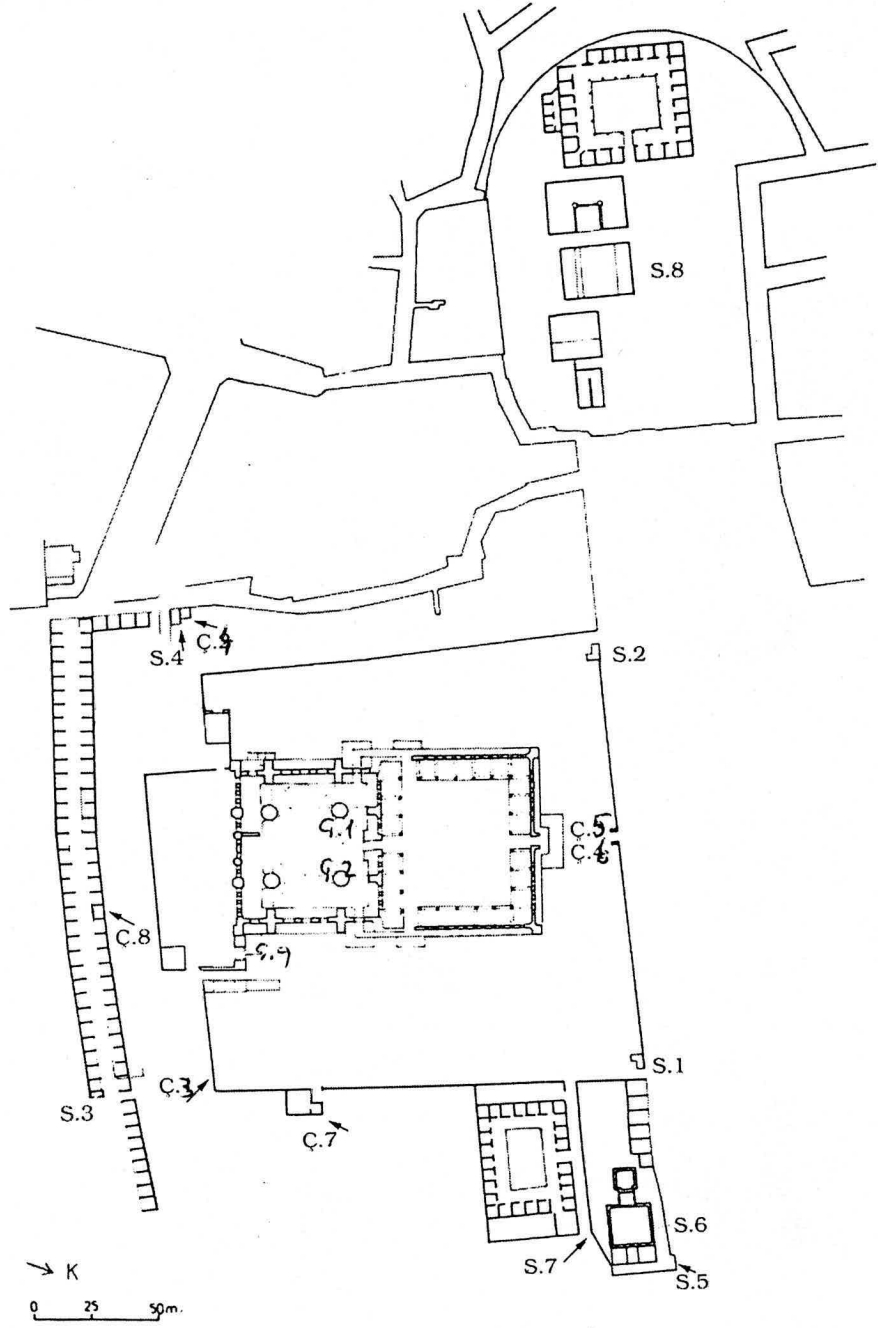
* Bu çalışmada yer alan kitâbeleri okuyan hocam Doç. Dr. Hüsametdin Aksu'ya teşekkür ederim.

1.Sultan Ahmed Külliyesi veya sebiller ve çeşmeler üzerine yapılmış olan kapsamlı çalışmaların bir kısmında bu külliye'de yer alan sebillerden en çok dört-beş, çeşmelerden ise bir-iki tanesinden kısaca bahsedilmiş, bazılarında ise hiç yer verilmemiştir; İzzet Kumbaracılar, **İstanbul Sebilleri**, İstanbul 1938, s. 17-19, üç sebiller; İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri**, C.1, İstanbul 1943, bahsetmez; Affan Egemen, **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul 1993, s.73-74,759, üç sebiller ve iki çeşme; Ömer Faruk Şerifoğlu, **Su Güzeli İstanbul Sebilleri**, İstanbul 1995, s.36-40,85-87, dört sebiller; Zeynep Nayır, **Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)**, İstanbul 1975, s.44-45,88, dört sebiller, bir çeşme; Zeynep Ahunbay, "Sultan Ahmed Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, s.61, beş sebilden bahseder.

¹Özge, *Türk Mimarlığında Süzme ve Osmanlı Döneminde Su Muslukları*, Ankara 1997, s.62-63,72-73, 92-94'te bu konuda çeşmeler, sebiller ve abdest muslukları hakkında detayli bilgiler vermektedir.

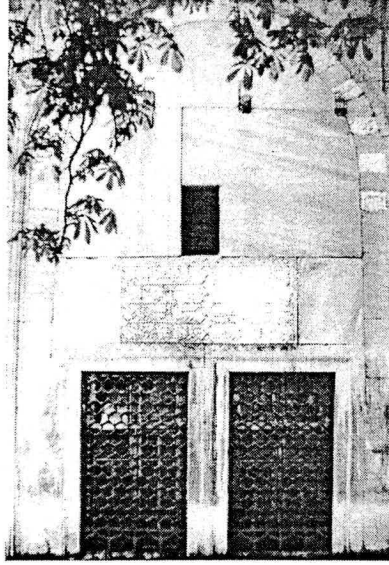
2.Kâzım Çeçen, **İstanbul'un Vakıf Sularından Halkalı Suları**, İstanbul 1991, s.108-110.

3.Zeynep Nayır, **a.g.e.**, s.88 (T.S.M.A.-D.5112, s.2 den); Zeynep Ahunbay, **a.g.m.**, s.61 (sebillerin müşebbek pencerelerinin Kabil Usta eliyle yapılması ve nakkaşlarca bezemesi de belirtilmiştir).

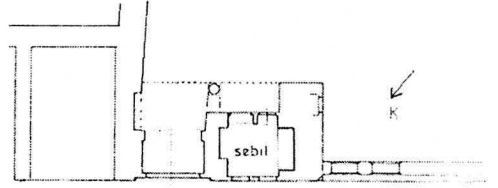
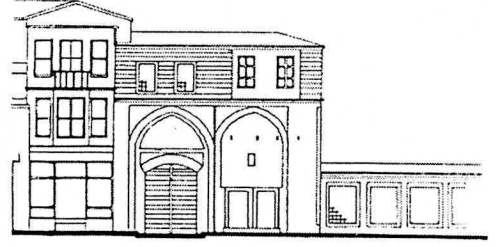

Çizim 1 - Sultan Ahmed Külliyesi vaziyet planı (D.Kuban'dan işlenerek)

yalnızca vakıf defterinde, arastada cami avlu duvarı altında yer alan çeşmenin varlığına işaret edilmiştir⁴.

Resim 1. Atmeydanı'na bakan cephede doğudaki sebil (Sebil-1)

0 1 3 5 m.

Çizim 1. Atmeydanı'na bakan cephede doğudaki sebil (Sebil-1) (E.Kırca'dan işlenerek)

SEBİLLER

1 - SEBİL-1

Caminin Atmeydanı'na bakan dış avlu duvarı üzerinde, sol köşedeki kapının yanında yer alan sebil, üzerindeki kitabesinden anlaşıldığına göre H. 1026 - M. 1617 yılında yapılmıştır.

Avlu kapısı ile birlikte ele alınan sebil kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Mermer kaplamalı cepheye sahip olan yapı Atmeydanı'na iki, cami avlusuna ise bir pencere ile açılmaktadır. Zemin kodunun yükselmesi ile aşağıda kalmış olan pencerelerde altıgenlerin kaydırılmış eksenlerde yanyana dizilmesinden oluşan bronz şebekeler vardır. Atmeydanı'na bakan iki penceresinde dörder tane, avluya bakan bir pencerede ise beş tane kaş kemerli su verme açıklığı bulunmaktadır. Avlu yönünde basık kemerli kapı açıklığına sahip olan sebil içeride iki yanda birer sivri kemerli derin niş ile genişletilmiştir. Kapının solunda yer alan niş çeşme olarak düzenlenmiş olup içinde mermer bir tekne bulunmaktadır.

4. Zeynep Nayır, **a.g.e.**, s.44-45 (Akarat-ı Vakf-ı Şerif Defteri, s.24-51); Zeynep Ahunbay, **a.g.m.**, s.57

Atmeydanı'na bakan pencerelerin üzerinde sekiz kartuş içinde dört satır halinde sülüs hat ile yazılmış olan kitabe yer alır. Etrafı bir sıra baklavalı bordür ile çevrelenmiş olan kitabe şöyledir:

*Hayr iden dârı-na'îm içre ebed mesrûr olâ
Yazılıb a'mal-i haseni deftere mestûr olâ*

*Cami-i Han Ahmed'in banî-i 'âlî meşrebi
Hazret-i Mimar başı ahiri ma'mûr olâ*

*Kim Muhammed'dir anın nâmu ve âlî himmeti
İtdi bu râ'nâ binâyı haşre dek meşhûr olâ*

*Olmanışdır dahi olmaz böyle bir 'âlî binâ
Bir eser konmuş durur kim dembedem mezkûr olâ*

Sene H. 1026 - M. 1617

Sebil cephesinde yer alan kitabenin çevresindeki baklavalı bordür dışında, pencere altında bugün zemin kodunun yükselmesi ile kapanmış olan kısmında muhtemelen Sebil-2 de görülen enine ince uzun iki salbekli şemse ve arasındaki iki rozet kabartma olarak taş işlenmiş olmalıdır. Bugün için bunların varlığını ancak zeminde yapılacak bir sondaj ile tesbit etmek mümkün olabilir.

Konu üzerinde çalışma yapan bazı araştırmacıların bu sebil hakkında değişik görüşleri vardır. Bunlardan B. Ünsal eserinde caminin kuzeyinde Atmeydanı'na bakan bu ve diğer sebil (Sebil-2) için muhdes ifadesini kullanmakta ve kapı kemerinin eşi kemer gözünün biçimsiz bir mermer kaplama ile kapatılarak iki gözlü sebil haline dönüştürüldüğünü, ayrıca pencerelerin üzerinde yer alan kitabenin de türbenin önündeki bugünkü muvakkithanenin bulunduğu yerde olması gereken sebilden getirildiğini ve burada iğreti olarak durduğunu belirtmektedir⁵.

E. Kırca ise eserinde L.Ş. Meray'ın Sebil-1 ve Sebil-2 nin pencerelerinde yer alan şebekelerin bugünkü muvakkithanenin yerinde olması gereken sebilden getirildiğini belirttiğini bildirir⁶.

5 - Behçet Ünsal, "Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması", *İ.D.M.M.A. Dergisi*, Sayı-7, İstanbul 1981, s.29; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", *Taç*, C.2, Sayı-6, İstanbul 1987, s.11 de aynı görüşlerini tekrarlamaktadır.

6. Erhan Kırca, *Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler*, (İ.D.M.M.A. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve-Restorasyon Dalı Lisansüstü Araştırma Tezi-yayınlanmamış), İstanbul 1982, s.142.

Sayın B. Ünsal ve L.Ş. Meray'ın görüşlerinde kaynak bulunmadığı için bu sebiller hakkında daha dikkatli, gözleme dayalı bir çalışma gerektiği anlaşılmış ve sonuçta durumun böyle olmadığı görülmüştür. Buna göre:

I) Öncelikle sebilin bulunduğu kemerli bölümün kaplamalarını inceleyecek olursak eşit olmayan ölçülerde büyük blok mermerlerin cephede kullanıldığını görürüz. Ölçülerin eşit olmaması neticesinde kaplama taşlarında asimetrik bir durum söz konusudur. Yalnız ölçüleri eşit olmadı diye asimetrik olarak yerleştirilen mermer kaplama taşlarından dolayı sebillerin bulunduğu bölümün muhdes / sonradan olduğunu düşünemeyiz. Nitekim solda yer alan avlu kapısı üzerinde alınlık kısmını oluşturan mermer kaplamalar da aynı şekilde değişik ölçülerde parçaların yanyana getirilmesi ile oluşmaktadır. Buna karşılık sağ tarafta yer alan avlu kapısı ve yanındaki Sebil-2 nin kemer gözleri oldukça simetrik ve düzgün bir şekilde kaplanmıştır.

II) Sebil üzerinde yer alan kitabeye gelince, bunun bugün türbenin köşesinde yer alan muvakkithanenin yerinde olması gereken sebilin getirilmiş olduğu ve bugünkü yerinde iğreti bir şekilde durduğu fikri kesinlikle kabul edilemez. Cepheye biraz dikkatli bakacak olursak kitabenin iki pencere sövesi üzerinde ve tam ortada simetrik bir şekilde yerleştirilmiş olduğunu görebiliriz. Ayrıca mevcut kitabenin etrafını çevreleyen baklavali bordüre de dikkat edecek olursak bu bordürün de üstte ve solda aynı blok taş üzerinde olduğu görülür. Sağ tarafta bu baklavali bordür iki ayrı blok taşta ortak olarak işlenmiştir. İki ayrı taş bloktaki bu bordürün birbirini çok iyi tamamladığı görülmekte ve bir elden çıktığı anlaşılmaktadır. Kitabenin altında yer alan iki pencerenin söve taşlarında ise baklavali bordürün alt kısmı devam etmektedir. Bu durum kitabenin ve çevresindeki taşların birbirini iyi bir şekilde tamamladığını ve bunların orjinal olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla sebil ve pencereleri içinde aynı orijinalliği söylemek yerinde olacaktır.

0.90 x 2.35 m. ölçülerindeki bir blok taş üzerine işlenmiş olan kitabe, sağında yer alan 0.90 x 0.55 m. ölçüsündeki parça ile bir bütün teşkil etmektedir. Her iki parçanın baklavali bordürü ortak olarak taşınması ve tamamlaması sonucu kitabenin bulunduğu taşın 0.90 x 2.90 m. ölçülerinde olduğunu gösterir. Altta yer alan sövelerin bir an için sonradan konduğunu düşünsek bile türbenin önünde bugünkü muvakkithane binası yerinde olması gereken sebilde üzerinde kitabe yazılı 0.90 x 2.90 m. ölçülerinde bir taşın olamayacağı aşikardır. Çünkü bugün yok olan bu sebili biz bazı gravürlerden tanımaktayız⁷. Gravürlerde bakış açısından dolayı üç cepheli olarak görebildiğimiz bu sebil muhtemelen dört veya beş cepheli de olabilir. Böyle bir sebilde mevcut kitabenin konabilmesi için en az 3.00 m.

7. Bunun için bk. (Sebil-5).

den fazla bir cepheye ihtiyaç vardır. Köşede vaktiyle mevcut olan sebilin bu genişlikte cephelere sahip olması imkansızdır.

III) Mevcut kitabede H. 1026 - M. 1617 tarihi bulunmaktadır. Bu tarih türbenin önündeki köşede olması gereken sebil için erken bir tarihtir. Nitekim türbe, Sultan I. Ahmed'in 22 Kasım 1617 tarihinde ölümünden sonra yapılmaya başlanmış ve H.1028 - M.1619 da Sultan II. Osman tarafından tamamlanmıştır⁸. Türbenin inşaa-sından yaklaşık iki yıl kadar önce köşe başındaki sebilin yapılmış olduğu düşünülemez. Muhtemelen bu sebil türbe ile birlikte planlanmış olmalıdır.

IV) Ayrıca bu giriş bölümlerine avludan bakacak olursak sebillerin tam arkasına gelen kemer açıklığı bugün girişi sağlayan kapının kemer açıklığından daha küçüktür. Şayet sebilin bulunduğu bölümler sonradan kapatıldı ise asimetrik düzende yanyana birer koridor gibi iki açıklığı izah etmek zordur. Osmanlı mimarisi içinde bu düzene sahip örnekte göremiyoruz. Sebillerin avluya bakan cephelerinde daha aşağıda ele alınmış bir kemer duvarda seçilebilmektedir. Bu kemerin oturduğu duvarlar üzerinde sonradan ilavelerin olduğu veya herhangi bir değişikliğin yapıldığını belirten izler de yoktur. Bu giriş bölümlerinde üst kata çıkışı sağlayan kapılar ile sebil kapıları arasında bir benzerlik sözkonusudur. Sebiller sonradan yapılmış olsa ve türbe önündeki muvakkithane binası yerinde olması gereken sebilden de kitabe getirilmiş olsaydı o zaman bu sebillerde türbe önündeki yeni düzenleme ile aynı dönemde ele alınmış olacaktı. Fakat XIX. yüzyıl içinde köşedeki sebilin yerine yapılan muvakkithane binasında gördüğümüz ampir üslubu da bu sebillerde göremiyoruz.

V) H. Ayvansarayı (Ö: 1787) eserinde türbe önünde ve cami etrafındaki sebillerin varlığından bahsetmektedir⁹. Burada bahsedilen cami etrafındaki sebiller Atmeydanı'na bakan cephedeki iki yan kapıda yer alan sebiller olmalıdır.

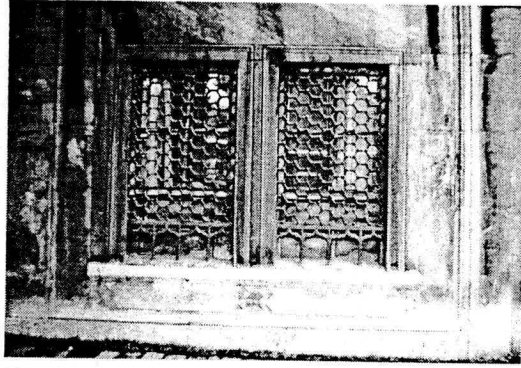
2 - SEBİL-2

Caminin Atmeydanı'na bakan dış avlu duvarı üzerinde batı köşede yer alan avlu kapısının yanında bulunan bu sebil simetrisindeki sebil-1 ile birlikte H.1026 - M.1617 tarihinde yapılmıştır.

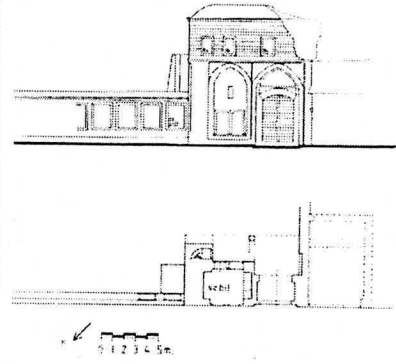
Bu sebil simetrisinde yer alan sebil-1'in bir benzeri olup yalnızca kitabesi yoktur. Sebil-1'e nazaran cephesi daha itinalı bir biçimde mermerle kaplanmıştır. Burada zemin kodunun fazla yükselmemiş

8.Bu tarih türbenin kapısı üzerindeki kitabede yazılıdır. Sultan II. Osman'ın adı ise içeride eyvanın iki yanındaki nişlerin üzerinde yer alan kitabede geçmektedir.

9.Hüseyin Ayvansarayı, **Hadikatü'l-Cevami**, C.I, İstanbul H.1281 (1865),s.18.

Resim 2. Atmeydanı'na bakan cephede batıdaki sebil (Sebil-2)

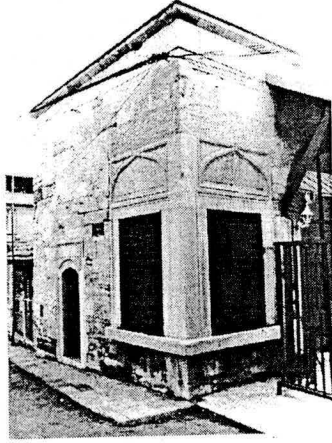

Çizim 3. Atmeydanı'na bakan cephede batıdaki sebil (Sebil-2) (E. Kırca'dan işlenerek)

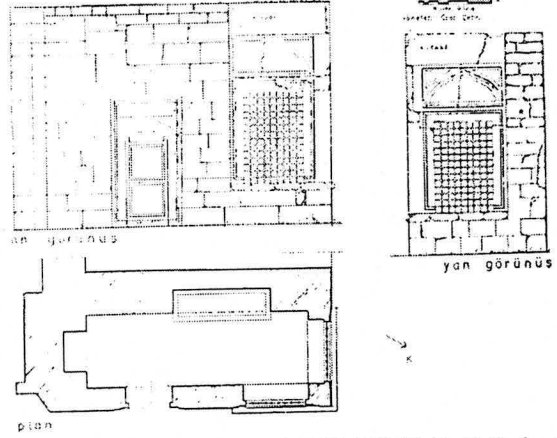
olmasından dolayı Atmeydanı'na bakan cephedeki iki pencere altında süsleme olarak, iki tane ince uzun salbekli şemse ile bunların arasındaki iki rozet açıkça görülebilmektedir¹⁰. Bu sebilin içerisinde avlu kapısı tarafındaki niş içinde üçe bölünmüş mermer tekne ile bir çeşme vardır. Sebil kapısı ve avluya bakan pencere üzerinde geç devre ait araları kalın siyah konturlu, yeşil ve firuze renkte sırla sırlanmış üç sıra halinde toplam otuz karo çini mevcuttur¹¹.

Bu sebilin de Sebil-1 gibi muhdes olmadığı anlaşılmaktadır. B.Ünsal'ın belirttiği gibi biçimsiz bir kaplama cephede sözkonusu değildir. Aksine itinalı ve simetrik düzende bir kaplamaya sahip olan cephede sebilin bulunduğu kemer gözünün sonradan kapatılarak kaplanması da zaten imkansızdır. Çünkü dikkatli bir inceleme sonucunda sebili oluşturan taş kaplamaların yan duvardaki kaplamaların devamı olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle pencerelerin sağ alt köşesinde yer alan bir taş hem yandaki kapının kemer ayağını, hem de sebil bölümündeki kemer ayağını oluşturmakta ve aynı zamanda sebilin pencereleri altına doğru da uzanmaktadır. Yine sol pencere altındaki taş ise yandaki duvar yüzeyi içinden devam ederek sebilin kemer ayağını ve pencere altındaki kısmı oluşturur. Her iki taş yüzeyinde salbekli şemse motifinin bölümlerinin bulunması bu taş bloklarının burası için ilk elden hazırlandığını göstermektedir. Bu nedenle yandaki kapılarla birer bütün oldukları görülen sebillerin, dolayısı ile de kemer gözlerinin sonradan kapatılmış olması imkansızdır.

10. Muhtemelen Sebil-1'de de aynı süsleme yer alıyor olmalıdır. Fakat zemin kodu yükseldiği için orada bunu göremiyoruz.

Resim 3. Arasta Sokağı'nın başındaki sebil (Sebil-3)

Çizim 4. Arastadaki sebil (Sebil-3) (A.G.Taluy ve E.Çetin'den)

3 - SEBİL-3

Arasta Sokağı'nın başlangıcında köşede yer alan sebil kitabesinden anlaşıldığı üzere H. 1026 - M. 1617 yılında yapılmıştır.

Kesme taştan inşa edilmiş olan yapı dikdörtgen bir plana sahiptir. İki cepheli olarak düzenlenen sebilin cephelerinde birer pencere yer alır. Pencerelelerin bulunduğu köşe mermer ile kaplanmıştır. Dikdörtgen açıklıklı ve mermer söveli pencerelerin üzerinde dikdörtgen mermer levhalar bulunmakta olup üzerine silmelerle sivri kemerli alınlıklar işlenmiştir. Bunların üstünde yer alan ve iki satır halinde düzenlenmiş bulunan dört beyitlik sülüs hatlı mermer kitabe kartuşların arası rozet çiçeklerle dolgulanmıştır. Çatlamış ve harap bir durumda olan kitabe şöyledir:

Hoş yapılmış bu makâm-ı bî 'adil

Suyıdır âb-ı hayât-ı selsebîl

Yapdı Sultân Ahmed-i âlî nijâd

Ahîretde Hak vire ecr-i cezîl

Sahn-ı cû-yi dîlküşâ cennet misâl

Hoş güvâr âb-ı latîfi hemçü Nîl

Seyredenler didiler târîhini

Ayn-ı kevser bî bedel zîba sebîl

Sene H. 1026 - M. 1617

Sebile doğu cephesinde yer alan mermer söveli basık kemerli bir kapıdan girilir. Bugün tek kanatlı olan kapı orjinal değildir. Orjinal kapının iki kanatlı olduğunu girişin iki yanındaki yuvaların varlığından anlamaktayız. Sebilde kapının solunda ve karşısındaki duvarda iki niş yer almaktadır. Diğerine göre daha büyük olan kapı karşısındaki niş sivri kemerli bir çeşme olarak düzenlenmiş olup önünde yalağı bulunmaktadır. Ayrıca çeşme nişinde zamanla bir kısmı döküldüğünden az miktarda kalan XIX.yüzyıla ait renklisır / sıraltı tekniğinde çiniler vardır¹². Dört ayrı karonun birleşmesinden oluşan madalyonlara sahip bu çinilerin benzerlerini hünkar mahfilinin alt girişinde güney doğudaki minare kapısı üzerinde ve türbede pencere içlerinde de görmekteyiz.

Aslında tonoz ile örtülü olması muhtemel olan sebilin üstü bugün düz putrelli bir çatı ile son bulmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarında bir müdahale gördüğü anlaşılan yapı 1912 yılında İshakpaşa yangınında tahrip olmuş ve uzun sürede ev olarak kullanılmıştır¹³. 1982-85 yılları arasında arasta ile birlikte Vakıflar tarafından restore edilmiş olan sebil bugün büfe olarak kullanılmaktadır.

4 - SEBİL-4¹⁴

Caminin güney batısında Tavukhane Sokağı'nda yer alan sebil bitişiğindeki çeşme ile birlikte H. 1024 - M. 1615 de yapılmış olmalıdır.

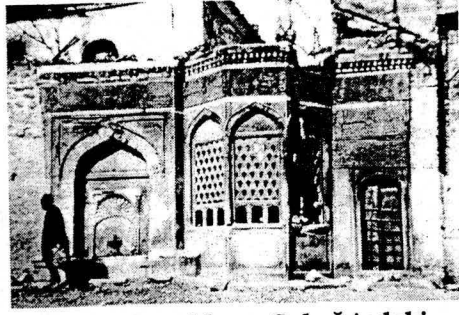
Sebil bugün yıkık olup yalnızca temeli ve sağ yandaki kesme taştan giriş kısmı ayakta. Dışa taşkın üç cepheli olduğu mevcut kalıntılardan anlaşılan sebil, solundaki çeşme ile birlikte tasarlan-

11. Benzer çiniler bu külliye türbede pencere içlerinde, hünkar mahfili altındaki girişte ve buradaki minare kapısı üzerinde, arastadaki sebil içerisindeki nişte bulunmaktadır. Bunun için bkn. Şerare Yetkin, "Sultan Ahmed Külliyesindeki Bir Grup Çini İle İlgili Yorumlar", **Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları**, İstanbul 1992, s. 213-220.

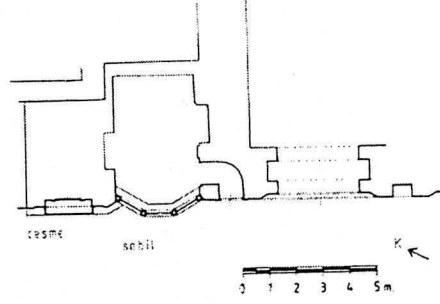
12.Vaktiyle buradan toplanan bir miktar çini Vakıflar Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde 1038 envanter numarası ile muhafaza edilmektedir. Bkn. Şerare Yetkin, a.g.m., s.217; Erol Çetin, "Sultanahmet Arastası", **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, Sayı:6, Ankara 1987, s. 97, R.55'te restorasyon sonrasında muhafaza edilen çiniler görülmektedir.

13.Ayşe Gülçin Taluy, **Sultanahmet Arastası ve Çevresi Üzerine Bir İnceleme**, (Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Bölümü Yayınlanmamış Doktora I. Aşama Çalışması), İstanbul 1983, s.49.

14.Külliye ait olan bu sebil bazı yayınlarda arkasında vaktiyle mevcut olan Güngörmez Mescidi'nden dolayı "Güngörmez Sebili" olarak isimlendirilmiştir. Necdet İşli, "Güngörmez Sebili", **Arkitekt**, Sayı: 432, Aralık 1995, İstanbul 1995, s.84-85; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s. 85

Resim 4. Tavukhane Sokağı'ndaki sebil ve çeşmeye ait eski bir fotoğraf (N.İşli'den) (Sebil-4 ve Çeşme-4)

Çizim 5. Tavukhane Sokağı'ndaki sebil ve çeşme (Sebil-4 ve Çeşme-4) (H.Sezgin'den işlenerek)

mıştır¹⁵. Mermer söveli basık kemerli kapısı üzerinde yer alan sülüs hatlı kitabe bugün eksiktir. Mevcut durumu ile kitabe şöyledir:

.....

Havz-ı mevrud-ı Resulullah'dan revnak olâ

Şol zaman kim olâ.....

Mâye-i raihadır ol Zillallahın sâyesi

Saye-i lutf-i Hüdâ olâ.....

Sebilin yanında bulunan ve cenaze kapısı diye de adlandırılan kapının sol tarafındaki kesme taş duvar örgüsünün blok taşlarla bozulmadan sebil girişi içine doğru devam etmesi bu sebilin külliye ile birlikte ele alındığını göstermektedir. Temel kalıntılarında üç cepheli olduğu anlaşılan sebilin içinde girişin sağında dikdörtgen bir niş ile karşıda çeşme ile ortak olan duvarında sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Kapı üzerinde yer alan ve eksik olan mermer kitabedeki yazının karakteri arastada bulunan diğer sebil kitabesindeki yazıya çok benzemektedir. Yapı üzerinde kesme taş duvar yüzeyine açılmış olan izlerden sebil ve çeşmenin son dönemlerde ortak bir çatı ile örtülü olduğu anlaşılır.

Burada yer alan sebil ile bitişiğindeki çeşme önce T. Allom'un (1834-36) bir gravürüne¹⁶ ve daha sonra da J. Robertson'un (1851-53) bir fotoğrafına konu olmuştur¹⁷. Bunlardan başka iki ayrı yayında da 1912 yılındaki İshakpaşa yangınından önce çekilmiş

15.Bu çeşme için ayrıca (Çeşme-4)'e bkn.

16.Çelik Gülersoy, **Mavi Cami**, İstanbul 1990, s. 57.

17.Bu fotoğraf Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde Ekim 1993'te açılan "İstanbul Fotoğrafçısı James Robertson" fotoğraf sergisinde tesbit edilmiş olup maalesef bir kopyası temin edilememiştir.

1895/96 tarihli bir tablosuna konu olmuştur²⁰. Tabloda üst örtü geç dönemde ele alınmış geniş saçaklı ahşap bir örtüdür. Sebilin cephelerindeki mermer şebekelerin yerinde geometrik düzende madeni şebekeler mevcut olup su verme açıklıkları da üç bursa kemeri yerine dört kaş kemer olarak gösterilmiştir. Fakat bunlara mukabil sebil ile yanındaki çeşmenin üzerinde yer alan kitabe tabloya aynen kopye edilmiştir. Tamamı okunamayan kitabede Sultan I. Ahmed'in adı geçmekte olup eserin onun tarafından yaptırıldığı açıkça anlaşılabilmektedir²¹. Ayrıca kitabenin sonunda kartuşların arasında yazılı olan H. 1024 - M.1615 tarihi de çok net olarak okunabilmektedir.

Özel bir banka tarafından Sultan Ahmed Külliyesi'nin bu bölümünde yer alan cenaze kapısı ve çevresine yeniden fonksiyon kazandırılması düşünülmüş bu nedenle de A.Z. Akbulut'un tablosundan istifade edilerek çevrenin bir restorasyon ve restitüsyon projesi H. Sezgin tarafından hazırlanmış, daha sonra bu proje yayınlanmıştır²².

Güzel Sanatlar Akademisi'nde perspektif hocası olarak görev yapmış olan A.Z. Akbulut'un resimlerinin matematik ölçülerine uygun bir perspektif dersi gibi kesin, şaşmaz ölçülere dayandığı bilinmektedir²³. Buna rağmen yapmış olduğu tablo ile fotoğraflar arasında bazı detaylarda farklılıklar vardır. Dolayısı ile H. Sezgin'in tabloya dayalı olarak yaptığı projede şebekeler mermer yerine metal, su verme açıklıkları da üç bursa kemeri yerine dört kaş kemerli olarak yapılmış ve üstteki sivri kemer içinde olması gereken düz mermer alınlıklar da mevcut olamamıştır.

5 - SEBİL-5

Sultan Ahmed Türbesi'nin avlu duvarı üzerinde, Atmeydanı'na bakan köşede bugünkü muvakkithane binasının bulunduğu yerde vaktiyle mevcut olduğu anlaşılan sebil, türbe ile birlikte 1619 da tamamlanmış olmalıdır.

20.Tablo bugün Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde teşhirdedir. Ayrıca bu tablo için bkn. Nurullah Berk, **İstanbul Resim ve Heykel Müzesi**, İstanbul 1972, s.11; Ömer Faruk Şerifoğlu, **a.g.e.**, s. 86-87.

21.Tabloda yazılı olan kitabenin sebilin ön cephesi üzerine denk gelen kısmında üstteki beyit tam olarak okunabilmekte olup şöyledir:

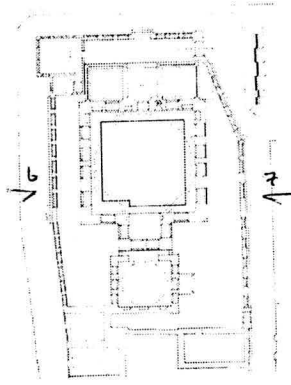
.....

Sahibu'l hayr ümidi'l mükerreremât

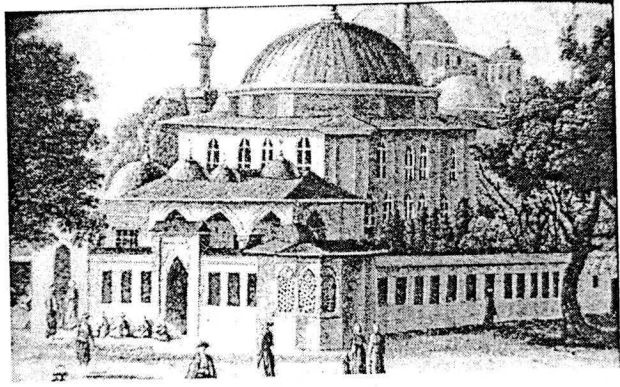
Ya'ni Sultan Ahmed ol kadri celil

.....22.Haluk Sezgin, "Sultan Ahmet Çevresindeki Eski Eserlerin Restorasyon ve Restitüsyon Projesi", **Arkitekt**, C.43, Sayı-354, İstanbul 1974, s.64-68.

23.Nurullah Berk, **a.g.e.**, s.12; Haluk Sezgin, **a.g.m.**, s.65.

Çizim 6. Türbenin avlu duvarlarında yer alan sebiller (Sebil-6 ve 7) (E.Kırca'dan işlenerek)

Resim 7. Melling'in gravüründe türbe önündeki sebil (Sebil-5)

Hakkında yeterli bilgi veren bir yazılı kaynak bulunmamakla birlikte yapıyı C. Loos'un 1710 tarihli gravüründen²⁴, J.B. Hilair'in 1784 tarihli gravüründen²⁵, J.B. Racine'nin bir gravüründen²⁶ ve Melling'in bir gravüründen²⁷ tanımaktayız. Ayrıca H. Ayvansarayı'de eserinde türbenin önünde bir sebilin bulunduğunu belirtmektedir²⁸.

Gravürlerde bakış açısından dolayı dışa taşkın üç cepheli olarak gördüğümüz sebilin üç, dört veya beş cepheye sahip olması muhtemeldir. Cephelerinin sütunlar üzerine oturan sivri kemerli ve şebekeli olduğu, üzerinin de geniş saçaklı bir kubbe ile örtüldüğü anlaşılmaktadır.

Bugün muvakkithane binasının Atmeydanı'na bakan tarafında yerde döşeme olarak kullanılan ve sebile ait olması da kuvvetle muhtemel olan sivri kemerli üç mermer levha bulunmaktadır²⁹. E.

24.Sedat Hakkı Eldem, *İstanbul Anıları*, İstanbul (tarihsiz), s.76, R.44.

25.Nurhan Atasoy, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul 1972, s.58, R.28 ve *Gravürlerle Türkiye-İstanbul 1*, Ankara 1996, no: 218.

26.Çelik Gülersoy, *a.g.e.*, s. 50 ve *Gravürlerle Türkiye-İstanbul 2*, Ankara 1996, no: 127.

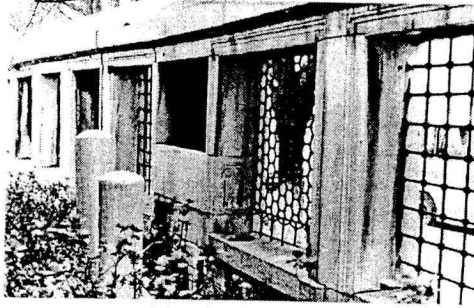
27.Zeynep Nayır, *a.g.e.*, s.336, R.82. ve Çelik Gülersoy, *a.g.e.*, s. 59.

28.Hüseyin Ayvansarayı, *a.g.e.*, C.I, s.18.

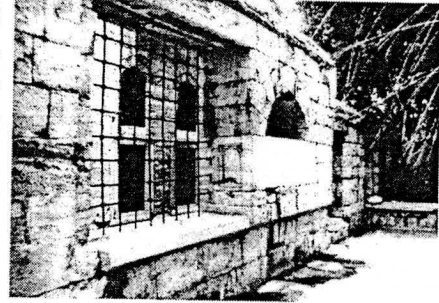
29.Yaklaşık 0.90 X 170 ölçülerinde olan bu mermer levhalarda 1.00 m genişliğinde ve 0.40 m. derinliğinde kemer açıklıkları mevcut olup üstte 0.50 m.genişliğinde bir alan bulunmaktadır. Bugün kemer içleri de mermer ile dolgulanmış olan bu taşların kaldırım üzerine ters çevrilerek konulmuş oldukları kenet yerlerinden anlaşılmaktadır. Buradaki sebile ait olduğunu düşündüğümüz bu taşların kemer üstünde yer alan 1.70 X 0.50 m.ölçüsündeki alanlarda kitabe kartuşları, diğer yüzeylerde de devrin zevkini yansıtan dekorasyonun bulunuyor olması kuvvetle muhtemeldir. Yetkililerin bu konuda gerekeni yapması en büyük dileğimizdir.

veya bugünkü muvakkithane II. Mahmud döneminden sonra yapılmış olmalıdır. A.S. Ünver'in belirttiği "eski binanın tamir görecer yeniden açılması" bugünkü bina için söylenemez. Fakat sebil bir dönem muvakkithane olarak kullanılmış³⁴ ve daha sonra da XIX. yüzyılın ortalarında bugünkü bina yapılmış olabilir.

Bu sebile ait kitabe, şebekeler ve taşların caminin Atmeydanı'na bakan avlusu üzerindeki kapıların yanına götürülerek oradaki sebillerin yapımında kullanıldığı bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. Böyle bir fikrin kabul edilmesi mümkün değildir³⁵.

Resim 10. Türbenin avlu duvarı üzerinde kuzeyde yer alan sebil (Sebil-6)

Resim 11. Türbenin avlu duvarı üzerinde güneyde yer alan sebil (Sebil-7)

6 - SEBİL-6 ve 7

Türbenin kuzey ve güney yönündeki avlu duvarları üzerindeki pencere açıklıklarında yer alan bu sebiller türbe ile birlikte 1619 da yapılmış olmalıdır.

Sebiller türbedeki Sultan I. Ahmed'in sandukasına bakan pencereler ile aynı eksen üzerinde yer almıştır. Bunlardan kuzey cephede bulunan sebil avlu duvarı üzerinde iki pencere açıklığı arasındaki duvar parçasının diğerlerine nazaran daha geniş tutulması ile elde edilmiştir. Burada 2.16 m. x 0.65 m. boyutlarında

34. Benzer bir durum Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii önünde yer alan sebilde görülmektedir. Bunun için Bkn. Behçet Ünsal, "Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması", **İ.D.M.M.A. Dergisi**, Sayı-7, İstanbul 1981, s.28.

35. Benzer bir durum Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii önünde yer alan sebilde görülmektedir. Bunun için Bkn. Behçet Ünsal, "Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması", **İ.D.M.M.A. Dergisi**, Sayı-7, İstanbul 1981, s.28.

36. Evliya Çelebi, **Seyahatname**, C.1-2, Üçdal Neşriyat, İstanbul (tarihsiz), s.149 da "...Dış tarafı Atmeydandır ki, baştan başa geniş bir meydandır. Bu meydanın güney tarafı imarettir. Fakirlere yemek verilir. Bir ziyafet evi, bir hastanesi ve bir de sebil vardır..." diyerek yapıdan bahsetmektedir.

ve 0.85 m. kalınlığında mermer bir hazne içten bu duvara gömülmüştür. Haznenin doğu yüzünde bir silme ile dikdörtgen içine alınmış bursa kemerli aynalık kısmı ve musluk deliği bulunmaktadır. Bu yöndeki pencere açıklığı da diğer pencere açıklıklarına nazaran daha geniş tutulmuş ve şebekesi de değişik olarak ele alınmıştır. Altıgenlerin kaydırılmış eksenlerde yanyana gelmesi ile oluşan şebekenin altında kaş kemerli sekiz su verme açıklığı bulunmaktadır. Zeminde yer alan 2.25 x 0.70 x 0.22 m. boyutlarında mermer levhanın su haznesi tarafında 0.38 m. çapında bir oyuk bulunmakta olup tekne görevini görür. Gerek su haznesi ve gerekse zemindeki levha aynı zamanda dış cephede pencerenin sövelerini oluşturmaktadır.

Güney cephede ise sebilin bulunduğu bölümde kesme taş duvar yükseltmiştir. Su haznesi ile su alımını sağlayan pencere açıklığının zemininde yer alan levha mermerdir. Kesme taştan sivri kemerli bir niş içinde yer alan 2.17 x 0.76 x 0.66 m. boyutlarındaki mermer su haznesinin doğu yüzünde silmelerle dikdörtgen içine alınmış bursa kemerli aynalık kısmı ve bir musluk deliği bulunur. Haznenin doğu tarafında yer alan pencere açıklığı diğer pencere açıklıklarına nazaran daha geniş tutulmuştur. Zeminde 1.98 x 0.75 x 0.09 m. boyutlarında bir mermer levha vardır. Pencere açıklığındaki demir şebeke diğer pencerelerle aynı olup yatay ve dikey çubukların kesişmesinden meydana gelmiştir.

7 - SEBİL-8

Evliya Çelebi yönünü yanlış belirtmekle birlikte darüşşifa ve imaret yapılarından bahsederken burada bir de sebil olduğunu yazmaktadır³⁶. Varlığı anlaşılacakla birlikte yeri tam olarak tesbit edilemeyen bu sebil hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

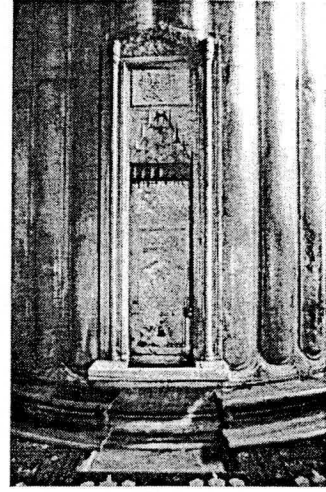
ÇEŞMELER

1 - ÇEŞME-1 ve 2

Caminin içerisinde kubbeyi taşıyan ayaklardan kuzeyde yer alan iki tanesi üzerinde bulunan çeşmeler cami ile birlikte 1616-17 yıllarında yapılmış olmalıdır.

Her ikisinde de aynı özellikleri gördüğümüz çeşmeler ince uzun bir forma sahip olup mermerdendir. Etrafı silmelerle sınırlanan çeşmelerin iki yanında ince uzun birer sütunçe yükselmekte olup üstte birer üçgen tepelik bulunmaktadır. Hatai, lale, karanfil ve rumilerle dolgulanmış tepeliğin altında her iki çeşmede de sülüs hat ile "Mâşâ Allâhu Kâne" yazısı yer almaktadır. Altta etrafı bir sıra mukarnas ile çevrili olan düz bir yaşmak vardır. Yaşmakların içi

hatai, lale, rozet çiçek ve rumilerle, köşeleri ise rumi, hatai ve karanfillerle dolgulanmıştır. Altta dikdörtgen panoların içinde ortada bir karanfilin etrafında rumiler ve lalelerden oluşan süsleme mevcuttur. Bunun altında ise silmelerle çerçeve içine alınan birer ayet kitabesi yazılı olup sağdaki çeşmede "Ve sekahüm Rabbühüm şerâben tahûra"³⁷, soldaki çeşmede ise "Ve ce'alnâ min el-mâi külli şey'in hayy"³⁸ altında da "sene 1310 şevval 27 ketebehu Tevfik" (M.14 Mayıs 1893) yazısı okunmaktadır. Bu tarih çeşmelerin yapıldığı tarih değilde tamiratları ile ilgili olmalıdır. Çünkü Evliya Çelebi³⁹, ve H. Ayvansarayı⁴⁰ eserlerinde cami içindeki bu çeşmelerden bahsetmektedirler. Kitabelerin altında silmelerle kaş kemer şeklinde düzenlenmiş ve içleri süslenmiş çeşme aynaları bulunmaktadır. Tek musluklu bu aynalarda iki yanda yer alan birer vazodan çıkan kıvrık dallar üzerinde sümbüller, karanfiller, laleler ve yapraklar ile birer iri rozet çiçek görülmektedir. Ayna taşlarının köşeleri de rumilerle dolgulanmıştır. Altta çeşme teknesinin önündeki zeminler mermer olup küçük bir gidere sahiptir.

Resim 12. Cami içindeki çeşmelerden biri (Çeşme-1)

2 - ÇEŞME-3

Külliyede hünkar kasrı yanındaki dış avlu duvarının altında dükkanların sağında yer alan çeşme arasta ile birlikte H. 1026 - M. 1617 yılında tamamlanmış olmalıdır.

Mermerden yapılmış olan çeşme sivri kemerli bir niş içine alınmıştır. Bu niş içinde iki yanda taşların konması için düzenlenmiş olan sivri kemerli birer küçük niş mevcuttur. Bugün tekne taşı olmayan çeşme oldukça harap vaziyette olup suyu da akmamaktadır. Muhtemelen 1912 yılındaki İshakpaşa Yangını'nda harap olmuş olan bu çeşmeye Akarat-ı Vakf-ı Şerif defterlerindeki kayıtlarda rastlıyoruz⁴¹.

37. **Kur'an**, El-İnsan Suresi LXXVI/21. ayet.

38. **Kur'an**, El-Enbiya Suresi XI/30. ayet.

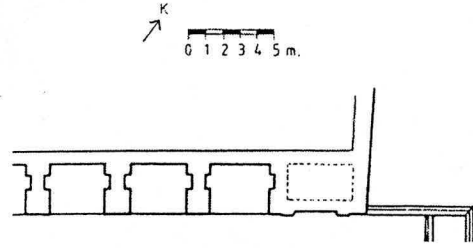
39. Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C.1-2, s.147.

40. Hüseyin Ayvansarayı, **a.g.e.**, C.I, s.18.

41. Zeynep Nayır, **a.g.e.**, s.44-45.

Resim 13. Caminin avlu duvarı altında arastada yer alan çeşme (Çeşme-3)

Çizim 7. Arastada cami avlu duvarı altındaki çeşme (Çeşme-3) (E.Çetin'den)

3- ÇEŞME - 4

Caminin güney batısında Tavukhane Sokağı'ndaki sebilin yanında yer alan bu çeşme sebil ile birlikte.H. 1024 - M.1615 de yapılmıştır⁴².

Sivri kemerli bir niş ile teşkilatlandırılmış olan çeşmede ayna taşı üstte istiridye biçiminde düzenlenmiştir. Mermer kaplamalı çeşmenin kemerinde iki renkli taş alternatif olarak kullanılarak cephede hareketli bir görünüm elde edilmiştir. Çeşmenin sebil ile ortak olan duvarında sebil içine bakan tuğladan sivri kemerli bir niş vardır. Yanındaki sebil ile bir bütün olarak ele alınmış olan çeşmenin üst kısmı son yıllarda yıkılmış ve çimento harcı ile tamamlanmıştır. Buradaki mermer kaplamalar dökülmüş ve olması gereken kitabe de kaybolmuştur.

Bitişindeki sebil ile birlikte bu çeşme T. Allom'un (1834-36) bir gravürüne⁴³ ve J. Robertson'un (1851-53) bir fotoğrafına⁴⁴ konu olmuş, ayrıca birbirlerinden farklı iki eski fotoğrafı da yayınlanmıştır⁴⁵.

1912 yılındaki İshak Paşa Yangını'ndan hemen sonra çekilmiş olan bir başka fotoğraftan⁴⁶ anlaşıldığına göre çeşme üzerinde dört beyitlik bir kitabe vardır. Fakat bu kitabenin başlangıcı bitişikteki sebilin üstünde olup üstteki bir sıra mukarnas ile birlikte bütünlük teşkil etmektedir. Çeşmenin bu dönemde hala aktığı su taşıyan bir kişinin varlığı ile anlaşılmaktadır. Ayrıca Ressam Ahmet Ziya Akbulut (1869-1958)'un H.1313 - M.1895/96 tarihli bir tablosunda⁴⁷ görülen çeşme bitişindeki sebil ile birlikte geniş saçaklı ahşap bir çatıyla örtülüdür. Üstte yer alan kitabe tabloya yazılmış olup tam olarak

42.Bkn. Tavukhane Sokağı'ndaki sebil (Sebil - 4).

43.Bkn. dipnot 16

44.Bkn. dipnot 17

45.Bkn. dipnot 18

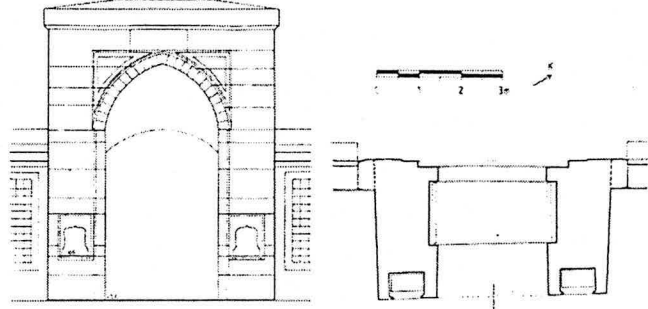
46.Bkn. dipnot 19

47.Bkn. dipnot 20

okunamamakla birlikte çeşme üzerine gelen dört kartuşun arasındaki H.1024 - M.1615 tarihi çok net bir biçimde görülebilmektedir. Halen harap bir vaziyette olan ve suyu aktırmayan çeşmenin sebillerle birlikte bu tarihte yapıldığı anlaşılmaktadır.

Resim 14. Atmeydanı'na bakan avlu duvarı ortasındaki kapının iç yüzünde yer alan çeşmelerden biri (Çeşme-6)

Çizim 8. Avlu kapısı içindeki çeşmeler (Çeşme-5 ve 6) (E.Kırca'dan)

4 - ÇEŞME-5 ve 6

Caminin Atmeydanı'na bakan dış avlu duvarı üzerindeki orta kapının avlu yönündeki ayaklarında yer alan bu çeşmeler H.1026 - M.1617 yılında yapılmış olmalıdır.

Etrafı bir silme ile dikdörtgen çerçeveye alınmış, taş kemerli açıklıklara sahip çeşmeler birer niş şeklindedir. İçinde birer musluk yeri bulunan çeşmelerin giderleri zeminden 8 cm. kadar yukarıda yer almaktadır. Bu düzen suluk diye tabir edilen çeşmelere has bir uygulama olup bunlardan daldırma ile su temin edilmektedir. Her iki çeşmenin muslukları ve giderleri kapının dış kenarı tarafında olup fazla su direkt olarak dışa akıtılmaktadır.

Kitabesi olmayan çeşmelerin avlu duvarı üzerindeki diğer kapılardaki sebiller de dikkate alınarak bunlarla birlikte H.1026 - M.1617 yılında yapılmış olduğu kabul edilebilir.

5 - ÇEŞME-7

Sıbyan mektebinin kuzeyinde üst kata çıkışı sağlayan merdiven kulesinin kuzey yönünde yer alan çeşme bugün tamamen yeni olup mermerden yapılmıştır. Eskiden varlığı hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız çeşmenin bu hali ile 1965 yılında sıbyan mektebinin restorasyonu sırasında ele alındığı bilinmektedir. Üzerinde kitabe ve

süsleme bulunmayan ve dıştan bir silme ile çevrelenmiş olan çeşme, sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş olup iki yanında birer tas yuvası bulunur. Mermer olan teknesinin iki yanında cepheden daha geniş tutulmuş sekiler dikkat çeker. Bir musluk deliği bulunan ve suyu hiç akıtılmamış olan çeşmenin arkasında daha eski bir su borusunun varlığı görülmektedir. Yerinde daha önce bir çeşmenin var olduğu kuvvetle muhtemel olmakla beraber bunun da külliye ile birlikte mi ele alındığı veya daha sonra mı ilave edildiği şimdilik bilinmemektedir.

6 - ÇEŞME-8

Arasta Sokağı üzerinde kuzeydeki dükkan dizisi arasında sağdan 13. birimde yer alan çeşme, bazı ilaveler dikkate alınarak XIX. yüzyıl içinde yapılmış olmalıdır⁴⁸. Aslında dükkan olan bu birimin geç dönemde önü tuğla ile örülmüş üzeri de orjinal tonozun altında bir tonozla kapatılarak su deposu haline getirilmiştir. Cephede ise kemerli iki niş açılarak çeşmeler yerleştirilmiştir. 1912 yılındaki İshakpaşa yangınında arasta ile birlikte tahrip olan çeşme uzun süre metruk kalmış ve Vakıflar tarafından 1982-85 yıllarında dükkanlarla birlikte restore edilmiştir⁴⁹.

7 - ÇEŞME-9

Hünkar kasrının cami avlusuna bakan kuzey cephesinde alt kattaki mekana geçişi sağlayan kapının solunda yer alan çeşme geç döneme ait olup 1979 yılında buraya monte edilmiştir. Aslında Çengelköy sırtlarındaki Sultan Vahideddin Köşkü'ne ait olup köşkün yıkımı sırasında satın alınarak bugünkü yerine konulmak kaydıyla Vakıflara hediye edilmiştir. Daha sonra çeşmenin sağ tarafına konulan mermer bir levhada Süleyman Süleymangil'in vakfı olduğu belirtilmiştir⁵⁰. İnce bir işçiliğe sahip olan çeşmenin ayna taşı kabarık dallar ve kıvrık yapraklarla süslüdür. Altta oval dilimli teknenin kaidesinde ve iki yanındaki konsolların üzerinde de iri kıvrık yapraklar işlenmiştir.

48. Caminin kuble yönündeki avlusu içinde geç devirde ilave edilmiş olan bir su havuzu vardır. Bu avlunun doğu kapısı üzerinde Sultan III. Selim'in tuğrası mevcut olup H.1217 - M.1802/3 tarihi okunmaktadır; Atmeydanı'na bakan cami avlusunun batı kapısı bitişiğinde yine geç dönemde ilave edilmiş bir su terazisi bulunmaktadır; Arastada yapılan onarım öncesi çalışma sırasında üst kat kalıntıları içinde bulunan bir küçük sarnıçın duvarında H.1301 - M.1883/84 tarihi tesbit edilmiştir. Bunun için bkn. Ayşe Gülçin Taluy, a.g.e., s.40 ve 38'de şekil 10; Erol Çetin, a.g.m., s.105.

49 - Erol Çetin, a.g.m., s.70, 73, R.7.

50 - Sadi Bayram, "Sultan II. Mahmud'un Vakfiyelerindeki Tezyinat", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XVII, Ankara 1983, s.188, R.51'de bu çeşmeyi satın alan ve vakfedenin Süleyman Sinangil olduğunu belirtmektedir.